

'Lâ-i Nâfiye li'l-Cins' ve Kur'ân-ı Kerîm'deki Kullanımları *

'Letter La Negating Genus' and Its Applications in Holy Quran

EMRE ÇAVDAR**

Öz: Arapça; isim, fiil ve harf (edat) olmak üzere üç sözcük türüne sâhip olup, en sık kullanılan edatlardan biri 'lâ' edatıdır. 'Lâ' edatı, 'lâ-i nâfiye', 'lâ-i âtfe', 'lâ-i cevâbiyye', 'lâ-i nâhiye' ve 'lâ-i zâide' türlerine ayrılmakla birlikte 'lâ' edatı için temel ortak anlam 'nefy/olumsuzluk' anlamıdır. Nefy işlevli 'lâ' edatı da kendi içinde farklı alt türlere ayrılmaktadır. 'Lâ-i nâfiye li'l-cins' (cinsi nefyeden lâ), olumsuzluk anlamı içeren 'lâ' çeşitlerindedir. Bu makâlede, öncelikle 'lâ-i nâfiye li'l-cins' edatı ele alınmakta, ardından bu edatın Kur'ân-ı Kerîm'deki kullanımları çeşitli açılardan incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arapça, nefy/olumsuzluk, lâ edatı, lâ-i nâfiye li'l-cins, Kur'ân-ı Kerîm.

Abstract: Arabic language has three kinds of words including name, act and letter (preposition), and one of these oftused is the letter la (no). Although classifying 'letter la negating', 'letter la attributing', 'letter la replying', 'letter la forbidding' and 'letter la exceeding', basic common meaning for the 'letter la' is negation. Letter la functioning is separated to different sorts in itself. 'Letter la negating genus' is one of the letters la which gives the meaning of negation. In this paper, firstly it is dealt with 'letter la negating genus', afterward it is examined usages of this letter in Holy Quran from various aspects.

Keywords: Arabic language, negation, letter la, letter la negating for genus, Holy Quran.

* Bu makale, yazarın Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırladığı doktora tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör. Dr. | İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü

Giriş

Hem âmîl hem de âtıl türlere ayrılan ‘nefiy lâ’sının amel eden nevi-lerinden biri ‘cinsi nefyeden lâ / lâ-i nâfiye li’l-cins’ edatı olmaktadır.¹ ‘Lâ-i nâfiye li’l-cins’ edatı, amel yönü ile aslında (لَا) edatının kardeşleri grubunda ele alınması mümkün iken, kendine has bâzı kuralları olması nedeniyle, hemen hemen bütün nahiv eserlerinde müstakil bir konu olarak işlenmektedir.

1. Arapça’da Lâ-i Nâfiye li’l-Cins Edatı

İsim cümlesinin başına gelen ‘lâ-i nâfiye li’l-cins’ (لا النافية للجنس) eda-tının ifâde etmek için diğer bâzı terimler de kullanılmaktadır:² (لا الْعَامِلَةَ) "عَمَلٌ" "إِنَّ" (لا التَّيْرَةَ), (لا الأُسْتَعْرَاقِيَّةَ) ve (لا الأُسْتَعْرَاقِيَّةَ). Lâ-i nâfiye li’l-cins, isim cümlesinin mübtedâsını nasbederek kendisine isim yapmakta, haber unsurunu ise ref³ ederek kendisine haber yapmaktadır.

‘Cinsi nefyeden lâ’ edatının, başında bulunduğu isim cümlesine kattığı olumsuzluk anlamı, yalın bir olumsuzluk değildir. Bu ‘lâ’ edatı, adındaki ‘cinsi nefyeden’ terkîbinden de anlaşılacağı üzere; olumsuz kıldığı unsurun bütün cüz’lerinin/fertlerinin aksi ifâde edilmeyecek tarzda ‘yokluk’unu ifâde etmektedir.³ Örnek olarak; ‘bir sınıfta erkek öğrenci olup-olmadığını’ öğrenmek için sorulan soruya, (طَالِبٍ) kelimesi-nin mansûb oluşu ile (لا طَالِبٍ فِي الصَّفِّ) ‘Sınıfta hiç erkek öğrenci yok.’ şeklinde verilen cevap, ‘sınıfta, erkek öğrenci cinsinden herhangi bir ferdin olmayışını’ kesin bir şekilde ifâde etmektedir ve bu cevapta yer alan ‘lâ’ edatı da ‘cinsi nefyeden lâ’ olmaktadır.⁴ Aynı soruya, sâdece

¹ ez-Zerkeşi, Bedreddin b. Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, Tahkik: Ebû’l-Fazl Ahmed Ali ed-Dimyâtî, Dâru’l-Hadîs, Kâhire, 2006, s.1138.

² Bkz: el-Murâdî, el-Hasan b. Kâsım, *el-Cenâ’d-Dânî fî Hurûfi’l-Meânî*, Tahkik: Fahreddin Kabâve – Muhammed Nedîm Fâdil, 1. Baskı, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1992, s.290; el-Muzenî, Ebu’l-Huseyin, *el-Hurûf*, Tahkik: Mahmud Hasenî Mahmud – Muhammed Hasan Avvâd, Dâru’l-Furkan, Amman, 1983, s.388; İbn Hişâm, *Muğni’l-Lebîb an Kutubi’l-Eâ’rib*, Tahkik: Mâzin el-Mübârek – Muhammed Ali Hamedullah, 1. Baskı, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1998, s.239; Doğan, Candemir, *Arapça İsim Cümlesini Yeni-den Yapılandırılan Âmiller*, 1. Baskı, Ensar Yayınları, İstanbul, 2012, s.90-91.

³ Yâkûb, Emîl Bedî’, *Mevsûa’tu’l-Hurûf fî’l-Lugati’l-Arabiyye*, Dâru’l-Cil, Beyrut, 1988, s.384; Doğan, Candemir, *Kur’ân-ı Kerîm Meallerinden Örneklerle Karşılaştırmalı Arapça-Türkçe Bağlaçlar*, Cantaş Yayınları, İstanbul, 2013, s.367.

⁴ ‘Cinsi nefyeden lâ’ edatının olumsuzluk anlamı için ayrıca bkz: es-Suyûcî, Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *el-Îtâân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, (I-II), Tahkik: Ahmed b. Ali, Dâru’l-Hadîs, Kâhire, 2006, 2/534. eş-Şerîf, Mahmud Hasan, *Mu’cemu Hurûfi’l-Meânî fî’l-Kur’âni’l-Kerîm (Mefhûmun Şâmilun mea Tahdîdi Delâleti’l-Edevât)*, 1. Baskı, Müessesetu’r-Risâle, Beyrut, 1996, s.888.

(طَالِب) kelimesinin merfû oluşu ile (لا طَالِبٌ فِي الصَّفِّ) cümlesiyle verilen cevaptaki olumsuzluk anlamı ise farklıdır. 'Sınıfta bir erkek öğrenci yok.' anlamına gelen bu cümledeki 'lâ' edatı farklı bir tür olmakta ve başında bulunduğu cümleye, Arap dil mantığı ekseninde 'sınıfta bir erkek öğrenci değil, iki veyâ daha fazla erkek öğrenci var' anlamı vermektedir.⁵

1.1. Lâ-i Nâfiye li'l-Cins Edatının Amel Edebilmesi İçin Gereken Şartlar

Lâ edatının (إِنَّ) gibi amel etmesi ve 'cinsi nefyetmesi' için aranan şartlar şunlardır:

a) (لا) edatının hem ismi hem de müfred haberi nekira isim olmalıdır.⁶ Örneğin, 'Hiçbir mutluluk dâimî değildir.' anlamındaki (لا سُرُورَ دَائِمٍ) cümlesinde hem isim ögesi olan (سُرُور) kelimesinin, hem de haber unsuru olan (دَائِمٍ) kelimesinin nekira olması, lâ edatının, 'cinsi nefyedecek' şekilde ve (إِنَّ) gibi amel edebilmesini sağlamaktadır. 'Ne oyuncu mevcut ne de hakem.' anlamındaki (لا اللَّاعِبُ حَاضِرٌ وَلَا الْحَكَمُ) cümlesinde ise, isim ögesi konumundaki (اللَّاعِبُ) kelimesinin ma'rife olması nedeniyle (لا) edatı amel etmemekte ve mezkûr kelime damme ile merfû okunmaktadır. Bu durumda, örnek cümlede görüldüğü üzere, (لا) edatının tekrârı da gerekmektedir.⁷

b) (لا) edatı ile ismi arasına herhangi bir kelime girmemeli, haber ismin önüne geçmemelidir.⁸ Örneğin; 'İslâmiyette hiç/asla iltimas/kayırmacılık yoktur.' anlamındaki (لا مَحَابَاةَ فِي الْإِسْلَامِ) cümlesi bu şartı taşıdığından, cümle başındaki (لا) edatı (إِنَّ) gibi amel etmektedir. Fakat; 'Evde ne bir kadın var ne de bir adam.' anlamındaki (لا فِي الدَّارِ رَجُلٌ وَلَا امْرَأَةٌ) cümlesinde, 'lâ' edatı, haberi konumundaki (فِي الدَّارِ) ibâresinin, isminin önüne geçmesi nedeniyle amel etmemekte ve tekrârı gerekmektedir.⁹

⁵ Bkz: el-Hamed, Ali Tefvik – ez-Za'bi, Yusuf Cemil, *el-Mu'cemu'l-Vâfi fi Edevâti'n-Nahvi'l-Arabî*, 2. Baskı, Dâru'l-Emel, İrbid, 1993, s.265.

⁶ ez-Zemaşşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah, *el-Mufaşşal fi İlmi'l-Luga*, Tahkik: Muhammed İzzeddin Saîdî, Dâru lhyâi'l-Ulûm, Beyrut, 1990, s.97; Yâkûb, *Mevsûa'tu'l-Hurûf*, s.384.

⁷ İbnu's-Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. Sehl b. Serrâc el-Bağdâdî, *el-Uşûl fi'n-Nahv*, Tahkik: Abdülhüseyn el-Fetlî, (I-III), 3. Baskı, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1996, 1/393; ez-Zemaşşerî, *el-Mufaşşal*, s.101.

⁸ İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, s.240; Yâkûb, *Mevsûa'tu'l-Hurûf*, s.384.

⁹ el-Muzenî, *el-Hurûf*, s.388; Yâkûb, *Mevsûa'tu'l-Hurûf*, s.384; Yalar, Mehmet, *Arap Dilinde Harfler (Kısımları-Amelleri-Anlamları)*, Furkan Ofset, Bursa, 1998, s.68; Gün-

c) (لا) edatından önce harf-i cer gelmemelidir. Geldiği takdirde (لا) amel etmemekte, fakat tekrarına gerek olmamaktadır.¹⁰ Örneğin; ‘Yola, arkadaşsız çıktım.’ anlamındaki (سَافَرْتُ بِلا رَافِقِي) ve ‘Nedensiz yere tartışmak hoş değil!’ anlamına gelen (الْخُصُومَةُ بِلا سَبَبٍ كَرَاهِيَةً) cümlelerinde (لا) edatlarından önce harf-i cer bulunması, onların âmîl olmalarını engellemektedir.

Bu şartların bulunmasıyla birlikte, ‘lâ’ edatı ‘cinsi nefy’ işlevi sâbit olarak- yine de tekrar edebilmekte, ancak bu durumda, ‘lâ’ edatının ismi için hem mebnîlik hem de merfûluk câiz olmaktadır.¹¹ Ne şekilde olursa olsun, (لا) edatı tekrarlandığında, yukarıdaki kimi örneklerde de görüldüğü üzere, Türkçe’ye ‘ne ... ne...’ ve ‘ne ... ne de...’ bağlaç öbeği ile aktarılması uygun olmaktadır. (بِ) harf-i cerrinden sonra ise ‘-sız’ olumsuzluk eki ile tercüme edilmektedir.¹²

1.2. Lâ-i Nâfiye li'l-Cins Edatının İsminin Türleri ve İ'râbı

‘Cinsi nefyeden lâ’ edatının ismi üç farklı şekilde gelmektedir:

a) (لا) edatının ismi ‘müfred’ olduğunda,¹³ tensinsiz olarak feth üzere mebni olmaktadır.¹⁴ ‘Senden başka hiç ilâh yok.’ anlamındaki (لا إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ), ‘Vatanımızda asla mazlumlar yok.’ anlamındaki (لا مَظْلُومِينَ فِي وَطَنِنَا) ve ‘Çalışkan kızların hiçbiri zarar etmez.’ anlamındaki (لا مُجْتَهِدَاتٍ خَاسِرَاتٍ) cümleleri, (لا) edatının müfred türündeki ismini içermektedirler.

b) (لا) edatının ismi, ‘muzâf’ olarak geldiğinde, mansûb olarak mu‘rab olmaktadır.¹⁵ ‘Hiçbir cömert kınanmaz.’ anlamındaki (لا صَاحِبٍ إِلاَّ كَرِيمٌ), ‘Emânete ihânet eden hiçkimse insan arasında sevilmmez.’ anlamındaki (لا خَائِنِي الْأَمَانَاتِ مَحْبُوبُونَ بَيْنَ النَّاسِ) ve ‘Hiçbir ilim öğrencisi mahrum değildir.’ anlamındaki (لا طَالِبٍ عِلْمٍ مَحْرُومٌ) cümlelerinde (لا) edatının ismi konumundaki öğeler, muzâf türündedir ve mansûb olarak i‘râb

day, Hüseyin – Şahin, Şener, *Arapça Dilbilgisi Nahiv Bilgisi*, 4. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2009, s.584 ve s.589.

¹⁰ Abdülğani, Eymen Emin, *en-Nahvu'l-Kâfi*, 3. Baskı, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2009, s.231; Yâkûb, *Mevsû'atu'l-Hurûf*, s.384; Yalar, , *Arap Dilinde Harfler*, s.68.

¹¹ ez-Zerkeşi, *el-Burhân*, s.1138; es-Suyûtî, *el-İtkân*, 2/535.

¹² Doğan, *Arapça-Türkçe Bağlaçlar*, s.369.

¹³ ‘Müfred’ terimi burada, ‘muzâf’ veya ‘şebih bi'l-muzâf’ olmayan anlamına gelmektedir.

¹⁴ İbnu's-Serrâc, *el-Uşûl fi'n-Nahv*, 1/379-380; ez-Zemaşşerî, *el-Mufaşşal*, s.94; el-Mâleki, Ahmed b. Abdunnûr, *Raşfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi'l-Meânî*, Tahkik: Ahmed Muhammed el-Harrât, 3. Baskı, Dâru'l-Kâlem, Dimeşk, 2002, s.336; İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebib*, s.239; Abdülğani, *en-Nahvu'l-Kâfi*, s.234.

¹⁵ ez-Zemaşşerî, *el-Mufaşşal*, s.94; es-Suyûtî, *el-İtkân*, 2/535; el-Muzenî, *el-Hurûf*, s.388; el-Murâdî, *el-Cenâ'd-Dânî*, s.291; Günday, – Şahin, , *Arapça Dilbilgisi*, s.583; Akdağ, Hasan, *Arap Dilinde Edatlar*, Tekin Kitabevi, Konya, 1999, s.363.

edilmektedir.

c) (لا) edatının ismi, 'şebîh bi'l-muzâf' türünde olduğunda,¹⁶ muzâf gibi, mansûb olmakta, fakat tenvin almaktadır.¹⁷ 'Aramızda hiç vatanına ihânet eden yok.' anlamına gelen (لا خَائِنًا وَطَنَهُ بَيْنَنَا) ve 'Hayır için çabalayan hiçbir kimse kınanmaz.' anlamındaki cümleleri, (لا سَاعِيًا فِي الْخَيْرِ مَلُومًا) edatının isminin 'muzâfa benzer' türüne dâir örnekler olmaktadır.

1.3. Lâ-i Nâfiye li'l-Cins Edatının İsmi Sıfatının İ'râbı

'Cinsi nefyeden lâ'nın isminin sıfatı, öncelikle isim ögesinin müfred olup-olmamasına, ikincil olarak da, ilgili sıfat unsurunun müfred türüne girip-girmediğine göre i'râb edilmektedir.

a) (لا) edatının ismi müfred olup;

1) bu ismin **sıfatı, müfred** olarak ve (لا)'nın **haberinden önce** gelmiş ise, 'Hiçbir çalışkan öğrenci zarar etmez.' anlamındaki (لا طَالِبٌ مُجِدٌّ (خَاسِرٌ) ve 'Orada hiç zarif bir insan yok.' anlamına gelen (لا رَجُلٌ ظَرِيفٌ فِيهَا) örnek cümlelerinden hareketle

- sıfat, fetha üzere mebnî olabilir: (لا طَالِبٌ مُجِدٌّ خَاسِرٌ) ve (لا رَجُلٌ ظَرِيفٌ فِيهَا) cümlelerindeki sıfat öğeleri, fetha üzere mebnî konumda bulunmaktadır.

- sıfat, fetha ile mansub olabilir: (لا طَالِبٌ مُجِدٌّ خَاسِرٌ) ve (لا رَجُلٌ ظَرِيفٌ فِيهَا) cümlelerinde bulunan sıfat konumundaki kelimeler, fetha ile mansub olarak i'râb edilmektedir.

- sıfat, damme ile merfû olabilir: (لا طَالِبٌ مُجِدٌّ خَاسِرٌ) ve (لا رَجُلٌ ظَرِيفٌ فِيهَا) cümlelerinde bulunan sıfat görevli kelimeler, damme ile merfû şekilde bulunmaktadır.¹⁸

2) bu ismin **sıfatı müfred** ve (لا)'nın **haberinden sonra** gelmiş ise, 'Sınıfta hiç tembel öğrenci yok.' anlamındaki (لا طَالِبٌ فِي الصَّفِّ) ve 'Aramızda hiç korkak asker yok.' anlamına gelen (لا جُنْدِيٌّ عِنْدَنَا) cümlelerinden hareketle

¹⁶ "Burada terim olarak geçen 'Şebîh bi'l-muzâf', 'tamlamaya benzer terkip' demektir. İsm-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe gibi fiilden türeyen kelimeler ve bunlardan sonra gelip anlamsal yönden bu kelimelerle alâkalı olarak birliktelik oluşturan tamlamaya benzer yapılar, şebîh bi'l-muzâf/şibh-i muzâf denmektedir. Bkz: Günday,- Şahin, , *Arapça Dilbilgisi*, s.584.

¹⁷ İbnu's-Serrâc, *el-Uşûl fi'n-Nahv*, 1/390; ez-Zemaşşerî, *el-Mufaşşal*, s.94, (ez-Zemşşerî, (تَشْبِيهٌ بِالْمُضَافِ) terimi yerine (الْمُضْتَارِعُ لِلْمُضَافِ) terimini kullanmaktadır.); Yâkûb, *Mevsûa'tu'l-Hurûf*, s.385; Yalar, , *Arap Dilinde Harfler*, s.70.

¹⁸ Bkz: er-Rummânî, Ebu'l-Hasan Ali b. İsâ, *Kitâbu Meâni'l-Hurûf*, Tahkik: Abdulfettah İsmâil Şelebî, 2. Baskı, Dâru's-Şurûk, Cidde, 1981, s.81; ez-Zemaşşerî, *el-Mufaşşal*, s.98; İbn Hişâm, *Şerhu Cumeli'z-Zeccâci*, Tahkik: Ali Muhammed İsâ, 1. Baskı, Âle-mu'l-Kütüb, Beyrut, 1985, s.317; Yâkûb, *Mevsûa'tu'l-Hurûf*, s.385-386; el-Hamed,- ez-Za'bi, *el-Mu'cemu'l-Vâfi*, s.266.

(جَبَانًا) örnek cümlelerinden hareketle

- sıfat, fetha ile mansub olabilir: (لا طَالِبَ فِي الصَّفْتِ كَسُولًا) ve (لا جُنْدِيَّ عِنْدَنَا جَبَانًا) cümlelerindeki sıfat görevli kelimeler, fetha ile mansûb konumda bulunmaktadır.

- sıfat, damme ile merfû olabilir: (لا طَالِبَ فِي الصَّفْتِ كَسُولًا) ve (لا جُنْدِيَّ عِنْدَنَا جَبَانًا) cümlelerindeki sıfat unsurları, damme ile merfû konumda bulunmaktadır.¹⁹

b) (لا) edatının ismi müfred olmayıp;

1) bu ismin **sıfatı müfret** ise,

‘Hiçbir gayretli ilim tâlibi zarar etmez.’ anlamındaki (لا طَالِبَ عِلْمٍ مُجِدِّ) ve ‘Hiçbir çalışkan okul öğrencisi pişman değildir.’ anlamına gelen (لا تَلْمِيزَ مَدْرَسَةَ مُجْتَهِدًا نَادِمًا) örnek cümlelerinden hareketle

- sıfat, fetha ile mansub olabilir: (لا طَالِبَ عِلْمٍ مُجِدِّ خَاسِرًا) cümlesindeki (مُجِدًِّا) sıfatı ve (لا تَلْمِيزَ مَدْرَسَةَ مُجْتَهِدًا نَادِمًا) cümlesindeki (مُجْتَهِدًا) sıfatı, fetka ile mansubtur.

- sıfat, damme ile merfû olabilir: (لا طَالِبَ عِلْمٍ مُجِدِّ خَاسِرًا) cümlesindeki (مُجِدًِّا) sıfatı ve (لا تَلْمِيزَ مَدْرَسَةَ مُجْتَهِدًا نَادِمًا) cümlesindeki (مُجْتَهِدًا) sıfatı, damme ile merfûdur.²⁰

2) bu ismin **sıfatı da, müfret değil** ise,

Örneğin, ‘Hiçbir fazilet sâhibi kişi, bedbaht değildir.’ anlamına gelen (لا صَاحِبَ فَضْلٍ تَعِيسًا) cümlesindeki gibi, muzâf türdeki isme ‘hayır işleyen’ anlamındaki (فَاعِلٌ خَيْرًا) terkîbi sıfat yapılırsa, yeni cümledeki

- sıfat, fetha ile mansub olabilir: (لا صَاحِبَ فَضْلٍ فَاعِلًا خَيْرًا تَعِيسًا).

- sıfat, damme ile merfû olabilir: (لا صَاحِبَ فَضْلٍ فَاعِلٌ خَيْرًا تَعِيسًا).²¹

1.4. Lâ-i Nâfiye li'l-Cins Edatının İsminin ve Haberinin Hazfi

‘Cinsi nefyeden lâ’ edatının ismi de haberi de hazfedilebilmektedir. Ama ikisinin birden hazfi, anlamı bozacağından câiz görülmemektedir.²²

a) Lâ edatının isminin hazfine nadiren rastlanılmaktadır. (لا عَلَيْكَ) ibâresi, lâ-i nâfiye li'l-cins edatının isminin hazfine dâir bir örnek ol-

¹⁹ Bkz: Yâkûb, *Mevsûa'tu'l-Hurûf*, s.386; el-Hamed,- *ez-Za'bi, el-Mu'cemu'l-Vâfi*, s.266.

²⁰ Bkz: Haşîb, Tâhir Yusuf, *el-Mu'cemu'l-Mufaşşal fi'l-İrâb, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut, 1992, s.373; Çelen, Mehmet, *Arapça'da Edatlar Lugat ve Filolojik İnceleme*, 2. Baskı, Kalem Yayınları, İstanbul, 2006, s.277.

²¹ Bkz: el-Hamed,- *ez-Za'bi, el-Mu'cemu'l-Vâfi*, s.267.

²² el-Muzeni, *el-Hurûf*, s.389.

maktadır. Çünkü bu ibârenin hazifsiz hâli (لا بَأْسَ عَلَيْكَ) şeklindedir.²³

b) Lâ edatının haberi –bilindiği takdirde- özellikle de Hicaz Araplarının dilinde sıklıkla hazfedilmektedir²⁴ ve bu haber özel bir durum olmadıkça (موجودٌ – كائنٌ – حاصلٌ) kelimelerinden biri ile takdir edilmektedir. Örneğin; (لا إلهَ مُؤْجُودٌ إِلَّا اللهُ) cümlesinde haber ögesi mahzûf durumdadır ve ibârenin takdiri (لا إلهَ مُؤْجُودٌ إِلَّا اللهُ) şeklinde yapılabilmektedir. Haber ögesi, zikri geçen kelimelerden biriyle takdir edilmesinin mümkün olmadığı durumlarda ise, 'Hiçkimse Allah'tan daha gayur değildir.' şeklinde tercüme edilebilen (ولا أَحَدٌ أَغْيَرُ مِنَ اللهِ)²⁵ hadîs-i şerifindeki gibi açık ve merfû olarak gelmektedir.²⁶ Ancak, Arapça'da çok sık kullanılan (لا بَأْسَ), (لا ضَيْرَ), (لا ضَرَمَ), (لا بُدَّ), (لا مَحَالَةَ), (لا عَزْوَ), (لا عَجَبَ), (لا شَكَّ) vb. kalıpsal ifâdeler, herzaman 'cinsi nefyeden lâ' edatının haberi mahzûf şekilde bulunmaktadır.²⁷

1.5. Lâ-i Nâfiye li'l-Cins Edatının ile (لَا) Arasındaki Farklar

'Cinsi nefyeden lâ' edatı, amel yönüyle (لَا) edatına benzetmekle birlikte, çeşitli hususlarda ondan ayrılmaktadır. İki edat arasındaki farklardan bâzıları şunlardır:

a) (لَا), hem ma'rife hem de nekira isimler üzerinde amel edebilenken, 'cinsi nefyeden (لَا)' edatı ise yalnızca nekira isimler üzerinde âmil olmaktadır.

b) (لَا), kuvvetli âmil olması sebebiyle, ismi ile terkip oluşturmazken, diğer bir deyişle, ismi ile kendisi ayrı ayrı kelimeler olarak kabul edilirken; (لَا) edatının (لَا)'ye kıyasla zayıf âmil olmasından ötürü, ismi ile terkip oluşturduğu, yâni ismi ile berâber tek bir kelime hükmünde olduğu ifâde edilmektedir.

c) (لَا) ile isminin arasının açılması ya da (لَا)'nin haberinin, isminin önüne geçmesi durumlarında, (لَا), ismi üzerinde yine amel

²³ ez-Zemaşşerî, *el-Mufaşşal*, s.102.

²⁴ Bkz: ez-Zerkeşî, *el-Burhân*, s.1138.

²⁵ el-Munâvî Muhammed Abdurrauf, (ö.1031), *Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Cami'i's-Sağir*, (I-VI), 1.Baskı, el-Mektebetu't-Ticâriyyetu'l-Kübrâ, Mısır, 1356, 6/427.

²⁶ ez-Zemaşşerî, *el-Mufaşşal*, s.43; İ'dîme, Muhammed Abdülhâlık, *Dirâsât li Uslûbi'l-Kur'ân*, (I-XI), Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 1972, 2/537; Yâkûb, *Mevsûa'tu'l-Hurûf*, s.386; Haţîb, *el-Mu'cemu'l-Mufaşşal*, s.374; Akdağ, *Arap Dilinde Edatlar*, s.363.

²⁷ Bu edatların anlamları ve kendilerine dâir diğer bilgiler için bkz: Kikânû, Antuvan Beşşâre, *Mu'cemu't-Teâbir*, 1. Baskı, Mektebetu Lübnan Nâşirûn, Beyrut, 2002, s.163-166; Akdağ, *Arap Dilinde Edatlar*, s.363-364; Çelen, , *Arapça'da Edatlar* s.276; Doğan, *Arapça İsim Cümlesini Yeniden Yapılandırılan Âmiller*, s.104-107.

etmekteyken; ‘cinsi nefyeden (لَا)’ edatı ile ismi arasına başka bir öge girdiği takdirde, (لَا) amel edememektedir.²⁸

2. Lâ-i Nâfiye li'l-Cins Edatının Kur’ân-ı Kerîm’deki Kullanımları

‘Lâ-i nâfiye li'l-cins’ edatı, Kur’ân-ı Kerîm’de pek çok âyet-i kerîmede bulunmaktadır. ‘Lâ-i nâfiye li’i-cins’in Kur’ân-ı Kerîm’deki durumu nahiv açısından değerlendirilecek olursa; ‘lâ’ edatının ‘muzâf’ ya da ‘şebîh bi’l-muzâf’ türündeki ismine net olarak rastlanmamaktadır. Sadece bir âyet-i kerîmede ‘lâ’ edatının isminin bir açıdan ‘şebîh bi’l-muzâf’ olarak değerlendirilmesi mümkün görülmektedir.²⁹

Dolayısıyla, diğer tüm âyet-i kerîmelerde yer alan isimler, ‘müfred’ türü kapsamına girmektedir. ‘Lâ’ edatına, ‘haber’i açısından bakıldığında; haber ögesinin Kur’ân-ı Kerîm’de bâzen açık olarak geldiği bâzı âyetlerde ise mahzûf durumda bulunduğu görülmektedir.³⁰ ‘Lâ’ edatının haberinin zikredildiği konumlarda haber öğelerinin ya ‘zarf’ ya da ‘harfi cer ve mecrûru’ şeklinde olduğu görülmekte, haber ‘sarîh isim’ olarak gelmemektedir.³¹ ‘Lâ-i nâfiye li’i-cins’ anlam boyutu itibarıyla Kur’ân-ı Kerîm’de, içerisinde bulunduğu bâzı âyet-i kerîmelere mutlak zamanda olumsuzluk anlamı vermekle birlikte; şart üsluplarında yer aldığı mukayyet zamanlı bir olumsuzluk mânâsı katmakta, kendisinden sonra istisnâ edatı (لَا)’nın geldiği cümlelerde ise ‘haber’in içerdiği hükmün, ismin hiçbir ferdinde bulunmadığını ifâde etme işlevine ek olarak, haberin taşıdığı hükmün müstesnâ konumundaki unsorda tam ve net bir şekilde bulunduğunu’ ifâde etmektedir.³²

2.1. Lâ-i Nâfiye li'l-Cins Edatının Nahiv Yönüyle Kur’ân-ı Kerîm’deki Konumu

a. İsmi Açısından Değerlendirilmesi

a) İsmi’nin ‘şebîh bi’l-muzâf’ olması

²⁸ Bu farklar hakkında daha geniş bilgi ve burada zikredilmeyen diğer farklar için bkz: el-Enbârî, Ebu’l-Berekât, *el-İnşâf fi Mesâilil-Hilâf beyne’l-Başriyyin ve’l-Küfiyyin*, Tahkik: Cevdet Mebrûk Muhammed, 1.Baskı, Mektebetü’l-Hâncî, Kâhire, ts, s.313-314; İbn Hişâm, *Muğni’l-Lebîb*, s.239-240; Çelen, *Arapça’da Edatlar* s.275.

²⁹ İ’dîme, *Dirâsât li Uslûbi’l-Kur’ân*, 2/536.

³⁰ Sahyûd, Saîd İbrâhîm, “*Delâletu’t-Terkîbâti’n-Nahviyye li-’Lâ’ en-Nâfiye li’l-Cins fi’t-Ta’biri’l-Kur’âni*”, Mecelletu Dirâsâti’l-Basra, Sayı:13, Yıl:2012, (59-90), s.62.

³¹ İ’dîme, *Dirâsât*, s.2/538; Nua’yrât, Nuaym Sâlih Said, *‘Lâ’ fi’l-Kur’âni’l-Kerîm (Dirâse Nahviyye Delâliyye)*, (Yüksek Lisans Tezi), en-Necâh Üniversitesi, Dirâsât Ulyâ Fakültesi, Nablus, Filistin, 2007, s.32.

³² Nua’yrât, *‘Lâ’ fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s.136 ve s.142-143.

{وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْنَا الْمَلَائِكَةُ أَوْ نَرَى رَبَّنَا لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْا عُتُوًّا كَبِيرًا / يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَى لِّلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ حَجْرًا مَّحْجُورًا / وَقَدِمْنَا إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنْثُورًا} ³³

“Bizimle karşılaşmayı (bir gün huzurumuza geleceklerini) ummayanlar: ‘Bize ya melekler indirilmeliydi ya da Rabbimizi görmeliydik,’ dediler. Andolsun ki onlar kendileri hakkında kibire kapılmışlar ve azgınlıkta pek ileri gitmişlerdir. (Fakat) melekleri görecekları gün, **gü-nahkârlara o gün hiçbir sevinç haberi yoktur** ve: ‘(Size, sevinmek) yasaktır, yasak!’ diyeceklerdir. Onların yaptıkları her bir (iyi) işi ele alırız, onu saçılmış zerreler haline getiririz (değersiz kılarız).”³⁴ meâlindeki âyet-i kerîmelerde yer alan (لَا بُشْرَى لِّلْمُجْرِمِينَ) cümlesindeki ‘lâ’, cinsi nefyeden ‘lâ’ edatıdır.³⁵ ‘Lâ’ edatı, cümleye ‘bundan böyle hiçbir an ve hiçbir sevinç türünün olmadığı’ anlamını katmaktadır.³⁶ Ancak bu cümledeki ‘lâ’ edatının isminin, müfred olarak (بُشْرَى) kelimesi mi, yoksa şebîh bi'l-muzâf olarak (بُشْرَى يَوْمَئِذٍ) terkîbi mi olduğu hususu tartışmalıdır. Sâdece (بُشْرَى) kelimesi isim kabul edildiğinde, (يَوْمَئِذٍ) birinci haber, (لِّلْمُجْرِمِينَ) ikinci haber olmaktadır. (بُشْرَى يَوْمَئِذٍ) terkîbinin isim kabul edilmesi durumunda ise; (لِّلْمُجْرِمِينَ), câr-mecrûr olarak ‘lâ’nın haberi olmaktadır.³⁷

b) İsmın müfred olması

Ana başlığın girişinde de belirtildiği üzere; ‘lâ-i nâfiye li'l-cins’ edatının diğer âyet-i kerîmelerde yer alan isimlerinin tamâmı, müfred türünde gelmektedir. İsim türü açısından müfred olan kelimeler, sayı açısından ise ya tekil (müfred), ya da kuralsız çoğul (cemî’ teksîr) olarak yer almaktadır.

1) Hem isim türü açısından hem de sayı açısından müfred olması

Kur'an-ı Kerim'de sayı açısından müfred (tekil) vezinde gelen ‘lâ’

³³ Furkan Sûresi, 25/21-23.

³⁴ Özek, Ali ve diğerleri; *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, 10. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2012, s.361.

³⁵ el-İbrâhim, Muhammed et-Tayyib, *İrâbu'l-Kur'âni'l-Kerim*, 4. Baskı, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2009, s.362.

³⁶ Sahyûd, *'Delâletu't-Terkibâti'n-Nahviyye li-'Lâ' en-Nâfiye li'l-Cins fi't-Ta'biri'l-Kur'âni'*, s.76.

³⁷ el-Enbârî, *el-Beyân fi Çaribi İrâbi'l-Kur'an*, (I-II), Tahkik: Tâhâ Abdulhamid Tâhâ, el-Hey'etu'l-Misriyyetu'l-Âmme, Kâhire, 1980, s.2/203; Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Endelûsî, *el-Bahru'l-Muhîr*, (I-IX), Tahkik: Âdil Ahmed Abdulmevcûd – Ali Muhammed Muavvad, 3. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010, s.6/451.

edatının isimleri, iştikak açısından ise ‘masdar’, ism-i fâil’, ‘ism-i mekân’ ve ‘sıfat-ı müşebbehe’ kalıplarında bulunmaktadır. Burada yalnızca ‘masdar’ ve ‘ism-i fâil’ örnekleri ile yetinilecektir.

- ‘Lâ-i nâfiye li’l-cins’in isminin ‘masdar’ kalıbında gelişi

‘Masdar’ın nefyedilmesinin çok etkili bir olumsuzluk anlamı vermesi nedeniyle, ‘cinsi nefyeden ‘lâ’ edatının müfred ismi, Kur’ân-ı Kerîm’de sıklıkla masdar kalıbında gelmektedir.³⁸

{إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ} ³⁹

“Önemsiz bir menfaat karşılığında, Allah’a verdikleri ahdi ve yeminlerini bozanların âhirette **hiçbir nasipleri yoktur**. Kıyamet günü Allah onlarla konuşmayacak. Onların yüzlerine bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onların hakkı çok acı bir azaptır.”⁴⁰ meâlindeki âyet-i kerîmede yer alan (لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ) cümlesinde, ‘lâ’ edatının ismi, müfred olup, masdar kalıbında bulunmaktadır. ‘Lâ’nın haberi ise mahzûftur.⁴¹

‘Lâ-i nâfiye li’l-cins’in isminin ‘ism-i fâil’ kalıbında gelişi

Kur’ân-ı Kerîm’de pek çok âyet-i kerîmede, ‘lâ’ edatının ismi, ‘ism-i fâil’ kalıbıyla yer almaktadır.⁴²

{وَكَايْنٍ مِّنْ قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِّنْ قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجْنَاكَ أَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا تَنْصُرُهُمْ} ⁴³

“... Seni sürüp-çıkararak memleketinden kuvvet bakımından daha üstün nice memleketler vardı ki, biz onları yıkıma uğrattık da **kendileri için hiç bir yardımcı yoktu.**”⁴⁴ meâlindeki âyet-i kerîmesinde yer alan (فَلَا تَنْصُرُهُمْ) cümlesindeki ‘lâ’, ‘cinsi nefyeden lâ’ edatıdır. Bu cümledeki, (تَنْصُرُ) kelimesi, ism-i fâil kalıbındadır ve ‘lâ’ edatının ismi olarak cümlede bulunmaktadır.⁴⁵

- 2) İsim türü açısından müfred, sayı açısından cemî‘ olması

Kur’ân-ı Kerîm’de sâdece iki âyet-i kerîmede ‘lâ’ edatının ismi cemî‘

³⁸ İdîme, *Dirâsât*, s.2/544; Nua’yrât, ‘Lâ’ fi’l-Kur’âni’l-Kerîm, s.30; Sahyûd, *Delâletu’l-Terkîbâti’n-Nahviyye li-‘Lâ’ en-Nâfiye li’l-Cins fi’t-Ta’biri’l-Kur’âni*, s.65.

³⁹ Âl-i İmrân Sûresi, 3/77.

⁴⁰ Yıldırım, Suat, *Kur’ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli*, Define Yayınları, İstanbul, 2008, s.58.

⁴¹ el-İbrâhim, *İ’râbu’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s.59.

⁴² Bu âyet-i kerîmeler için bkz: İdîme, *Dirâsât*, s.2/544.

⁴³ Muhammed Sûresi, 47/13..

⁴⁴ Bulaç, Ali, *Kur’ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı*, Bakış Yayınları, İstanbul, s.508.

⁴⁵ ed-Dervîş, Muhyiddin, *İ’râbu’l-Kur’âni’l-Kerîm ve Beyânuhû*, (I-IX), 11. Baskı, Dâru’l-Yemâne - Dâru İbn Kesir, Dimeşk - Beyrut, 2011, s.7/197.

olarak bulunmakta, 'lâ' edatının tesniye olarak geldiğine dâir bir örnek âyet-i kerime ise Kur'ân-ı Kerim'de yer almamaktadır.⁴⁶

{حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ / لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِن وَرَائِهِم بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ / فَإِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ}⁴⁷

“Nihayet onlardan her birine ölüm gelip çattığı zaman diyecektir ki: ‘Rabbim, beni (dünyaya) geri gönder! Ta ki, yapmadığım iyilikleri yapayım.’ Bu asla olmaz bir şeydir; söylediği sadece bir söz olarak kalır ve önlerinde, yeniden diriltilecekleri güne kadar bir engel (kabir hayatı) vardır. Sûra üfürüldüğünde aralarında ne soy ne sop hiçbir ilişki kalmaz ve birbirleriyle görüşüp konuşamazlar.”⁴⁸ meâlindeki âyet-i kerimelerin sonuncusunda yer alan (فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ) cümlesindeki ‘lâ’ edatı ‘nâfiye li'l-cins’ olup, ismi ise ‘soy, akrabalık bağı’ anlamındaki (نَسَب) kelimesinin cemîsi olan (أَنْسَاب) kelimesidir.⁴⁹

Haberi Açısından Değerlendirilmesi

a) Haberin ‘mezkûr’ olması

‘Lâ-i nâfiye li'l-cins’in haberi, Kur'ân-ı Kerim’in bütün âyet-i kerimelerinde ya ‘câr-mecrûr terkîbi’ olarak ya da ‘zarf’ olarak vârid olmaktadır.⁵⁰

- Haberin ‘câr ve mecrûru’ olarak gelişi

{وَأْتَلُ مَا أُوجِي إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا}⁵¹

“Rabbinin kitabından Sana vahyedileni oku! **Onun kelimelerini değiştirecek hiç kimse yoktur.** Ondan başka bir sığınak da bulamazsın.”⁵² meâlindeki âyet-i kerimede bulunan (لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ) cümlesi, ‘cinsi nefyeden lâ’, ‘lâ’ edatının ism-i fâil kalıbında gelen ismi ve (لِكَلِمَاتِهِ) ‘câr ile

⁴⁶ Nua'yrât, 'Lâ' fi'l-Kur'âni'l-Kerim, s.30-31.

⁴⁷ Mü'minûn Sûresi, 23/99-101. Bu kapsamdaki diğer örnek (Tevbe Sûresi, 9/11-12) şudur: أَيْمَانِهِمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَإِنْ تَكْفُرُوا فِي الدِّينِ وَنَفَصِلَ الْآيَاتِ لَعَزْمٌ يَعْلَمُونَ {فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ فَإِنَّكُمْ إِيمَانَهُمُ الْكُفْرَ إِنَّهُمْ لَا إِيمَانَ لَهُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ} وَطَعْنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا

⁴⁸ İşıcık, Yusuf , Kur'an Meâli, Konya İlahiyat Derneği Yayınları, 1. Baskı, Konya, 2008, s.249. Sadece 'lâ-i nâfiye li'l-cins' içeren âyet-i kerime için mümkün olan bir meal şu şekildedir. “Sur'a üfürüldüğünde artık o gün aralarında hiç soylar yoktur. Soruşmazlar da.”, Gülle, Sıtkı, Kelime Anlamlı Kur'ân-ı Kerim Meâli, (I-III), Huzur Yayınevi, İstanbul, 1999, s.2/445.

⁴⁹ ed-Derviş, İrâbu'l-Kur'âni'l-Kerim, s.5/229.

⁵⁰ eş-Şerif, Mu'cemu Hurûfi'l-Meâni fi'l-Kur'âni'l-Kerim, s.889.

⁵¹ Kehf Sûresi, 18/27.

⁵² Karaman, Hayreddin ve diğerleri, Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, (I-V), 3. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, 3/548.

mecrûru' terkîbindeki haberinden oluşmaktadır.⁵³

- Haberin 'zarf' olarak gelişi

{فَلِذَلِكَ فَادُعْ وَاسْتَقِمْ كَمَا أَمَرْتُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَقُلْ آمَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ وَأَمَرْتُ
لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمْ اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَإِلَيْهِ
الْمَصِيرُ} ⁵⁴

“İşte bunun için sen (Habîbim onları tevhide) davet et. Emrolunduğun vech ile dosdoğru harekete sebat kıl. Onların hevâ ve heveslerine uyma ve de ki: ‘Ben Allâh’ın indirdiği her kitâba inandım. Aranızda (icrâ-yı) adâlet etmemle emrolundum. Allah, bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim amel (ve hareket)lerimiz bize, sizin amel (ve hareket)leriniz de size âittir. **Bizimle sizin aranızda hiçbir husûmet yoktur.**”⁵⁵ Allah hepimizi birlikte toplayacak. Dönüş ancak O’nadır.”⁵⁶ meâlindeki âyet-i kerîmede yer alan (لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ) cümlesinin başındaki ‘lâ’ edatı, cinsi nefyeden ‘lâ’ edatıdır⁵⁷ ve haberi ‘zarf’ türündeki (بَيْنَنَا) kelimesidir.⁵⁸

- b) Haberin ‘mahzûf’ olması

Kur’ân-ı Kerîm’deki ‘lâ-i nâfiye li’l-cins’ içeren şâhit âyet-i kerîmelere dikkat edildiğinde, ‘lâ’ edatının haberinin çoğu yerde hazfedildiği görülmektedir.⁵⁹

{قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آدَنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ لَأَقْطَعَنَّ أُيُوبَكُمْ

⁵³ ed-Dervîş, *Îrâbu’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s.4/475. (لكلماته) ibâresi, bâzı müellifler tarafından haber olarak değerlendirilmekte, ilgili cümlelerin haber ögesi mahzûf kabul edilmiştir: Sâlih, Behcet Abdulvâhid, *el-Îrâbu’l-Mufaşşal li-Kitâbillâhi’l-Mürettel*, 1. Baskı, Dâru’l-Fikr, Amman, 1993, 6/373; el-İbrâhim, *Îrâbu’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s.296.

⁵⁴ Şûrâ Sûresi, 42/15.

⁵⁵ Âyet-i kerîmedeki, konumuzu ilgilendiren (لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ) cümlesini Sâlih, (لا إراد حجة) (أي لا محل خصومة بيننا وبينكم بعد ظهور الحق) şeklinde, (Sâlih, *el-Îrâbu’l-Mufaşşal*, s.10/383.); ed-Dervîş ise (لا خصومة بيننا وبينكم ... وقد ظهر الحق) şeklinde açıklamıştır. (ed-Dervîş, *Îrâbu’l-Kur’ân*, s.7/26.). Âyet-i kerîmedeki (حُجَّة) kelimesinin (الخصومة) anlamında yorumlanmasına dâir ayrıca bkz: ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâik-i Gavâmi’i’l-Tenzîl ve Uyûni’l-Akâvil fi Vücûhi’t-Te’vil*, (I-IV), Tahkik: Muhammed Abdusselâm Şâhin, 5. Baskı, Dâru’l-Kütûbi’l-İlmiyye, Beyrut, 2009, 4/210.

⁵⁶ Çantay, Hasan Basri, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, (I-III), 9. Baskı, Elif Ofset Tesisleri, İstanbul, 1976, 2/867. Âyet-i kerîmede, ‘lâ-i nâfiye li’l-cins’ edatını içine alan ibâre için yapılan diğer bâzı mealler şunlardır: ‘Birbirimiz arasında hiç tartışma yoktur.’, Gülle, *Kelime Anamlı Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, 3/253; ‘Artık sizinle aramızda hiç bir tartışmaya gerek kalmamıştır.’, Işıcık, *Kur’an Meâli*, s.348.

⁵⁷ Bu âyet-i kerîmede incelenmekte olan ‘lâ’ edatının, ‘cinci nefyeden lâ / lâ-i tebrîe’ kabul edilmesinin yanında ‘lâ-i nâfiye li’l-cins’ gibi değerlendirilerek (حُجَّة) kelimesinin merfû konunda i’râb edilebileceği de ifade edilmektedir. Bkz: en-Neḥḥâs, Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed İsmâil, *Îrâbu’l-Kur’ân*, (I-III), Tahkik: Muhammed Muhammed Tâmir ve diğerleri, Dâru’l-Hadîs, Kâhire, 2007, 3/9.

⁵⁸ İ’dîme, *Dirâsât fi Üslûbi’l-Kur’ân*, 2/538.

⁵⁹ eş-Şerîf, *Mu’cemu Hurûfi’l-Meâni fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s.889.

وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خَلَابٍ وَلَا صَلْبَيْكُمْ أَجْمَعِينَ / قَالُوا لَا ضَيْرَ إِنَّا إِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ / إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَا أَنْ كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ⁶⁰

“(Fir'avn) (müsabakada mağlup olup, Hz. Mûsâ'ya îman eden sihirbazlara)⁶¹ dedi ki: ‘Ben size izin vermeden siz ona îman ettiniz hal Hakikat size büyüü öğreten büyüğünüzmüş o! O halde yakında bileceksiniz. Herhalde sizin ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim, sizin topunuzu behemehal çarmıha gerdireceğim!’ Dediler: ‘(Bunda) bize **hiçbir zarar yok**. Biz şüphesiz ki Rabbimize dönücüleriz. Herhalde biz îman edenlerin ilki olduğumuz için Rabbimizin bizim günahlarımızı yarlıgıyacağını umarız.”⁶² meâlindeki âyet-i kerîmelerin ikincisinde (قَالُوا لَا ضَيْرَ) cümlesinde yer alan ‘lâ’ edatı ‘cinsi nefyeden lâ’dır⁶³ ve bu edatın haberi mahzûf durumda bulunmaktadır.⁶⁴ Mahzûf haber (في ذلك) veyâ (عَلَيْنَا) ibâreleri ile takdir edilebilmektedir⁶⁵ ve faydalandığımız meal de ilgili cümleyi bu yorum çerçevesinde Türkçe’ye aktarmaktadır.

2.2. Lâ-i Nâfiye li'l-Cins Edatının Anlam Yönüyle Kur'an-ı Kerim'deki Konumu

a) 'Lâ-i nâfiye li'l-cins'in zaman yönüyle ifade ettiği olumsuzluk

Kur'an-ı Kerim'de, ‘Kitap’ta asla hiçbir şüphenin olmadığı’ ifade eden ⁶⁶{ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ} âyet-i kerimesinde; ‘kıyâmetin geleceğinde en küçük şüphenin bulunmadığını’ bildiren ⁶⁷{وَكَذَلِكَ أَعْرَضْنَا عَنْهُمْ} âyet-i kerimesinde; ‘namazın, kurbanın ve diğer tüm ibâdetlerin, hiçbir işinde hiçbir ortağı olmayan Allah’a tahsis edilmesi gerektiğini’ salıklayan {قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي} âyet-i kerimelerinin ikincisinde yer alan ‘cinsi nefy eden lâ’ edatları, buldukları cümlelere zamanla, mekanla ya da daha başka herhangi bir unsurla kayıtlansızın, umûmî bir olumsuzluk anlamı vermektedirler.

⁶⁰ Suarâ Sûresi, 26/49-51.

⁶¹ Bu parantez arasındaki ifade mealde olmayıp, konunun/bağlamın anlaşılmasını sağlamak tarafımızdan ilâve edilmiştir.

⁶² Çantay, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, 2/659.

⁶³ eş-Şerîf, *Mu'cemu Hurûfi'l-Meânî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s.910; Tañç, Halil İbrahim, *Kur'an-ı Kerîm'de Edatlar*, 1. Baskı, Fecr Yayınları, Ankara, 2009, s.176.

⁶⁴ ed-Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s.5/405; el-İbrâhim, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s.369.

⁶⁵ Ebû Hayyân, *el-Bahrul-Muhîr*, 7/16.; Sâlih, *el-İ'râbu'l-Mufassal*, s.8/190.

⁶⁶ Bakara Sûresi, 2/2.

⁶⁷ Kehf Sûresi, 18/21.

⁶⁸ En'âm Sûresi, 6/162-163.

Aynı şekilde;

{لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنِ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ} ⁶⁹

“O (İslâm) dîn(ine giriş)de hiçbir zorlama yoktur! Gerçekten (ortaya çıkan bunca delillerden sonra,) o doğruluk(tan ibâret olan îman), o (eğrilikle eşdeğer olan kâfirlik)ten (seçilerek) belirgin hâle gelmiştir. Artık her kim o tâğutları (; şeytanı ve putları) inkâr eder de, Allah’a inanır; işte o, kendisi için hiçbir kopma (söz konusu) olmayan o en sağlam kulpa kesinlikle sıkıca tutunmuştur. Allah (bâtılı reddedip, kelime-i şehâdet getirenleri çok iyi duyan bir) Semî’dir; (kalplerdeki inançlar dâhil herşeyi lâıykıyla bilen bir) Alîm’dir.”⁷⁰ meâlindeki âyet-i kerîmede yer bulunan (لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ) ve (فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا) ifâdelerindeki ‘cinsi nefyeden lâ’ edatlarının olumsuzluk anlamları da, tüm zamanları ve tüm mekânları kapsama alanına almakta ve bu şekilde her durumdaki her müslüman ferde hitap edilmektedir. Asıl işlevi ‘umûmî olumsuzluk’ anlamı sağlamak olan ‘lâ-i nâfiye li’l-cins’ vâsıtasıyla, âyet-i kerîmede, ‘kimsenin, bir dîni kabul ve tercihe asla zorlanamayacağı’ hükmünü bir an için bile ortadan kaldıran bir ruhsat olmadığı dile getirilmektedir.⁷¹

Başında ‘lâ-i nâfiye li’l-cins’ edatının bulunduğu cümle, aynı zamanda bir zaman zarfı ihtivâ ettiğinde ise; ‘lâ’ edatının ibâreye kazandırdığı küllî olumsuzluk (nefyu’l-umûm) anlamı kısıtlanmış olmaktadır. Örnek olarak;

{... فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ...} ⁷²

“... Tâlût ve iman edenler beraberce ırmağı geçince: **‘Bugün** bizim

⁶⁹ Bakara Sûresi, 2/256.

⁷⁰ Ustaosmanoğlu, Mahmud ve diğerleri, *Kur’ân-ı Mecid ve Tefsirli Meâl-i Âlisi*, Yâsin Yayinevi, İstanbul, 2007, s.41. Bu âyet-i kerîme için bir diğer meâl şu şekildedir: “Dinde hiç ikrâh/zorlama/baskı yoktur, gerçekten doğruluk sapıklıktan ayrılmıştır. Artık tâğûta küfredip/sırt çevirip Allah’a inanan, hakikaten, kopmayacak en sağlam kulpayapışmıştır. Allah pek iyi duyardır, pek iyi bilendir.”, Gülle, *Kelime Anamlı Kur’ân-ı Kerim Meâlî*, s.1/125.

⁷¹ Sahyûd, *‘Delâletu’t-Terkibâti’n-Nahviyye li-‘Lâ’ en-Nâfiye li’l-Cins fi’t-Ta’biri’l-Kur’âni’*, s.70-71; Nua’yrât, *‘Lâ’ fi’l-Kur’âni’l-Kerim*, s.137-138; Ce’mât, Tefvik, *en-Nefy fi’n-Nahvi’l-Arabi –Menhâ, Vazîfi ve Ta’limi- (fi’l-Kur’âni’l-Kerim Ayyineten)*, (Yüksek Lisans Tezi), Kâşîdi Murbâh Verçale Üniversitesi, Edebiyat ve Beşerî Bilimler Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Kısmı, Cezâyir, 2006, s.74.

⁷² Bakara Sûresi, 2/249.

Câlût'a ve askerlerine karşı koyacak **hiç gücümüz yoktur,**' dediler. ..."⁷³ meâlindeki âyet-i kerîmede yer alan 'bugün' anlamındaki (اليَوْمَ) zaman zarfı, 'lâ-i nâfiye li'l-cins'in cümleye vereceği genel olumsuzluk anlamını 'hâl'e yâni şimdiki zamâna tahsis etmekte iken;

{يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَىٰ لِلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ حَجْرًا مَّحْجُورًا}⁷⁴

“(Fakat) melekleri görecekleri gün, **günahkârlara o gün hiçbir sevinç haberi yoktur** ve: ‘(Size, sevinmek) yasaktır, yasak!’ diyeceklerdir.”⁷⁵ meâlindeki âyet-i kerîmede bulunan ve ‘o gün’ anlamına gelen (يَوْمَئِذٍ) kelimesi ise, 'lâ' edatının olumsuzluk anlamını gelecek zamâna hasretmektedir.⁷⁶

'Lâ-i nâfiye li'l-cins'in istisnâ edatı ile birlikte ifâde ettiği olumsuzluk

'Cinsi nefyeden lâ' edatından sonra istisnâ edatı geldiğinde, yukarıda da ifâde edildiği gibi, haberdeki yargının isim ögesinde olmadığı kesin bir dille belirtildiği gibi, bu yargının müstesnâ konumundaki unsur için net bir şekilde geçerli oluşu sağlanmaktadır.⁷⁷ Örneğin;

{وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِئْتَةً وَيُكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ}⁷⁸

“Fitne(den eser) kalmayınca, din de (şunun bunun değil) yalnız Allâh'ın (dini diye tanıtılmış) oluncaya kadar onlarla savaşın. Vazgeçerlerse artık **zâlimlerden başkasına hiçbir husumet yoktur.**”⁷⁹ meâlindeki âyet-i kerîmesinde, (فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ) cümlesinde, 'lâ-i nâfiye li'l-cins' edatından sonra (إِلَّا) edatının gelmesi ile 'düşmanlık yapma' hükmünün -ancak ve ancak- müstesnâ ögesi olarak cümlede yer alan 'zalimler' zümresine hasredilmesi amaçlanmaktadır.

b) 'Lâ-i nâfiye li'l-cins'in şart üslûbunda ifâde ettiği olumsuzluk

'Lâ' edatı, şart üslûbunda, cevap cümlesinde konumundaki isim cümlesinin başında bulunuyorsa, ifâde edeceği olumsuzluk, şart cümlesi konumunda bulunan fiilin meydana gelişine bağlı olmaktadır. Örneğin; {إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخَنزِيرِ وَمَا أُهْلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَن اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ}

⁷³ Özek ve diğerleri; *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, s.40.

⁷⁴ Furkan Sûresi, 25/22.

⁷⁵ Özek ve diğerleri; *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, s.361.

⁷⁶ Nua'yrât, 'Lâ' fi'l-Kur'âni'l-Kerîm, s.139-140.

⁷⁷ Nua'yrât, 'Lâ' fi'l-Kur'âni'l-Kerîm, s.143.

⁷⁸ Bakara Sûresi, 2/193.

⁷⁹ Çantay, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim*, s.1/53.

فَلَا تُؤْمِنُوا عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ⁸⁰

“O (Allah) size sadece murdar olmuş hayvanı, kanı domuz etini ve bir de ihlâl yapılarak=yüksek sesle putların adları anılarak Allah’tan başkası adına kesilenleri haram kılmıştır. **Ama kim mecbur kalırsa, başkası saldırmadan ve sınırı aşmadan (bunlardan yemesinde) kendine hiçbir günah yoktur.** Kuşkusuz Allah çok affedici, çok merhametlidir.”⁸¹ meâlindeki âyet-i kerîmede, ‘insan için, siyak-sıbak ekseninde anlatılan konu çerçevesinde bir günâhın söz konusu olmaması’ şart cümlesindeki (اضْطُرَّ) fiilinin meydana gelmesiyle kayıtlanmaktadır. Buna bağlamda, ‘şart’ gerçekleşmediğinde, cevap cümlesindeki ‘lâ edatı da, sâhip olduğu küllî olumsuzluk mânâsını cümleye katmayacaktır.⁸²

Sonuç

‘Lâ-i nâfiye li’l-cins’, umûmî olumsuzluk ifâde etmek için kullanılan nefy edatlarından biridir. () gibi amel etmekte; () ‘olumluluk’ anlamını tekit etmekte iken, ‘cinsi nefyeden lâ’ ise ‘olumsuzluk’ anlamını tekit etmektedir. Bu tür ‘lâ’ edatının ‘ismi’, ‘müfred’, ‘muzâf’ ve ‘şebîh bi’l-muzâf’ nevilerine ayrılmaktadır. ‘Lâ’ edatının ‘şebîh bi’l-muzâf’ türündeki ‘ismi’, Kur’ân-ı Kerîm’de –hakkında ihtilaf olmakla birlikte- sâdece bir yerde bulunmakta, diğer âyet-i kerîmelerin tamâmında ‘isim’ ögesi ‘müfred’ olarak gelmektedir. ‘Haber’ ögesi açısından ise, Kur’ân-ı Kerîm’deki tüm örneklerinde ‘lâ’ edatının ‘haberi’ ya ‘câr ve mecrûru’ ya da ‘zarf’ olarak yer almakta, bâzı âyet-ı kerîmelerde de ‘haber’ hazfedilmiş bulunmaktadır. Diğer yandan, ‘lâ-i nâfiye li’l-cins’ bâzı âyet-i kerîmelerde ‘mutlak zamanda olumsuzluk’ anlamı verirken, kimi konumlarda ise, çeşitli etkenlerle, ‘mukayyet zamanda olumsuzluk’ mânâsı ifâde etmektedir.

Kaynaklar

Abdulğani, Eymen Emin, *en-Nahvu’l-Kâfi*, 3. Baskı, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 2009.

Akdağ, Hasan, *Arap Dilinde Edatlar*, Tekin Kitabevi, Konya, 1999.

⁸⁰ Bakara Sûresi, 2/173.

⁸¹ Gülle, *Kelime Anamlı Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, s.1/77.

⁸² Nua’yârât, *Lâ’ fî’l-Kur’âni’l-Kerîm*, s.142.

- Bulaç, Ali, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, Bakış Yayınları, İstanbul, ts.
- Ce'mât, Tevfik, *en-Nefy fi'n-Nahvi'l-Arabî –Menhâ, Vazîf ve Ta'limî- (fi'l-Kur'âni'l-Kerim Ayyineten)*, (Yüksek Lisans Tezi), Kâşidî Murbâh Verçale Üniversitesi, Edebiyat ve Beşerî Bilimler Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Kısmı, Cezâyir, 2006.
- Çantay, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim*, (I-III), 9. Baskı, Elif Ofset Tesisleri, İstanbul, 1976.
- Çelen, Mehmet, *Arapça'da Edatlar Lugat ve Filolojik İnceleme*, 2. Baskı, Kalem Yayınları, İstanbul, 2006.
- ed-Dervîş, Muhyiddin, *İrâbu'l-Kur'âni'l-Kerim ve Beyânuhû*, (I-IX), 11. Baskı, Dâru'l-Yemâme - Dâru İbn Kesir, Dımeşk – Beyrut, 2011.
- Doğan, Candemir, *Arapça İsim Cümlesini Yeniden Yapılandıran Âmiller*, 1. Baskı, Ensar Yayınları, İstanbul, 2012.
- Doğan, Candemir, *Kur'an-ı Kerim Meallerinden Örneklerle Karşılaştırmalı Arapça-Türkçe Bağlaçlar*, Cantaş Yayınları, İstanbul, 2013.
- Ebü Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhit*, (I-IX), Tahkik: Âdil Ahmed Abdulmevcûd – Ali Muhammed Muavvad, 3. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010.
- el-Enbârî, Ebu'l-Berekât, *el-İnşâf fi Mesâili'l-Hilâf beyne'l-Başriyyin ve'l-Küfiyyin*, Tahkik: Cevdet Mebrûk Muhammed, 1. Baskı, Mektebetu'l-Hâncî, Kâhire, ts.
- el-Enbârî, Ebu'l-Berekât, *el-Beyân fi Ğaribi İrâbi'l-Kur'an*, (I-II), Tahkik: Tâhâ Abdulhamid Tâhâ, el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Âmme, Kâhire, 1980.
- Gülle, Sıtkı, *Kelime Anlamlı Kur'an-ı Kerim Meâli*, (I-III), Huzur Yayınevi, İstanbul, 1999.
- Günday, Hüseyin – Şahin, Şener, *Arapça Dilbilgisi Nahiv Bilgisi*, 4. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2009.
- el-Hamed, Ali Tevfik – ez-Za'бі, Yusuf Cemil, *el-Mu'cemu'l-Vâfi fi Edevâti'n-Nahvi'l-Arabî*, 2. Baskı, Dâru'l-Emel, İrbid, 1993.
- Haçib, Tâhir Yusuf, *el-Mu'cemu'l-Mufaşşal fi'l-İrâb*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992.
- I'dime, Muhammed Abdulhâlık, *Dirâsât li Uslûbi'l-Kur'an*, (I-XI), Dâru'l-Hadis,

- Kâhire, 1972.
- İşıcık, Yusuf , *Kur'an Meâli*, Konya İlahiyat Derneği Yayınları, 1. Baskı, Konya, 2008.
- İbn Hişâm, *Muğnî'l-Lebib an Kutubi'l-Eârib*, Tahkik: Mâzin el-Mübârek – Muhammed Ali Hamedullah, 1. Baskı, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1998.
- İbn Hişâm, *Şerhu Cumeli'z-Zeccâci*, Tahkik: Ali Muhammed İsâ, 1. Baskı, Âle-mu'l-Kütüb, Beyrut, 1985.
- İbnu's-Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. Sehl b. Serrâc en-Nahvî el-Bağdâdî, *el-Uşûl fi'n-Nahv*, Tahkik: Abdülhüseyn el-Fetlî, (I-III), 3. Baskı, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1996.
- el-İbrâhim, Muhammed et-Tayyib, *Îrâbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 4. Baskı, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2009.
- Karaman, Hayreddin ve diğerleri, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, (I-V), 3. Baskı, Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.
- Kikânû, Antuvan Beşşâre, *Mu'cemu't-Teâbîr*, 1. Baskı, Mektebetu Lübnan Nâşîrûn, Beyrut, 2002.
- el-Mâleki, Ahmed b. Abdunnûr, *Raşfu'l-Mebâni fi Şerhi Hurûfi'l-Meânî*, Tahkik: Ahmed Muhammed el-Harrât, 3. Baskı, Dâru'l-Kâlem, Dîmeşk, 2002.
- el-Munâvî Muhammed Abdurrauf, (ö.1031), *Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Cami'is-Sağîr*, (I-VI), 1.Baskı, el-Mektebetu't-Ticâriyyetu'l-Kübrâ, Mısır, 1356, 6/427.
- el-Murâdî, el-Hasan b. Kâsım, *el-Cenâ'd-Dânî fi Hurûfi'l-Meânî*, Tahkik: Fahreddîn Kabâve – Muhammed Nedîm Fâdıl, 1. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992.
- el-Muzenî, Ebu'l-Huseyin, *el-Hurûf*, Tahkik: Mahmud Hasenî Mahmud – Muhammed Hasan Avvâd, Dâru'l-Furkan, Amman, 1983.
- en-Neḥḥâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed İsmâil, *Îrâbu'l-Kur'ân*, (I-III), Tahkik: Muhammed Muhammed Tâmir ve diğerleri, Dâru'l-Hadîs, Kâhire, 2007.
- Nua'yârât, Nuaym Sâlih Saîd, *'Lâ' fi'l-Kur'âni'l-Kerîm (Dirâse Nahviyye Delâliyye'*, (Yüksek Lisans Tezi), en-Necâh Üniversitesi, Dirâsât Ulyâ Fakültesi, Nablus, Filistin, 2007.

- Özek, Ali ve diğerleri; *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, 10. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2012.
- er-Rummâni, Ebu'l-Hasan Ali b. İsa, *Kitâbu Meâni'l-Hurûf*, Tahkik: Abdulfettah İsmâil Şelebi, 2. Baskı, Dâru's-Şurûk, Cidde, 1981.
- Sahyûd, Saïd İbrâhim, "Delâletu't-Terkîbâti'n-Nahviyye li-'Lâ' en-Nâfiye li'l-Cins fî't-Ta'biri'l-Kur'âni", *Mecelletu Dirâsâti'l-Basra*, Sayı:13, Yıl:2012, (59-90).
- Sâlih, Behcet Abdulvâhid, *el-İtrâbu'l-Mufaşşal li-Kitâbillâhi'l-Mürettel*, 1. Baskı, Dâru'l-Fikr, Amman, 1993.
- es-Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, (I-II), Tahkik: Ahmed b. Ali, Dâru'l-Hadis, Kâhire, 2006.
- eş-Şerif, Mahmud Hasan, *Mu'cemu Hurûfi'l-Meâni fî'l-Kur'âni'l-Kerim (Mefhûmun Şâmilun mea Tahdîdi Delâleti'l-Edevât)*, 1. Baskı, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1996.
- Tanç, Halil İbrahim, *Kur'an-ı Kerim'de Edatlar*, 1. Baskı, Fecr Yayınları, Ankara, 2009.
- Ustaosmanoğlu, Mahmud ve diğerleri, *Kur'an-ı Mecid ve Tefsirli Meâl-i Âlisi*, Yâsin Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Yâkûb, Emîl Bedî', *Mevsû'atu'l-Hurûf fî'l-Lugati'l-Arabiyye*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1988.
- Yalar, Mehmet, *Arap Dilinde Harfler (Kısımları-Amelleri-Anlamları)*, Furkan Ofset, Bursa, 1998.
- Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli*, Define Yayınları, İstanbul, 2008.
- ez-Zemaşşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah, *el-Mufaşşal fî İlmi'l-Luga*, Tahkik: Muhammed İzzeddin Saïdî, Dâru İhyâi'l-Ulûm, Beyrut, 1990.
- ez-Zemaşşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah, *el-Keşşâf an Hakâik-i Ğavâmizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Akâvil fî Vücûhi't-Te'vil*, (I-IV), Tahkik: Muhammed Abdusselâm Şâhîn, 5. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2009.
- ez-Zerkeşi, Bedreddin b. Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Tahkik: Ebû'l-Fazl Ahmed Ali ed-Dimyâti, Dâru'l-Hadis, Kâhire, 2006.